

არასტრატეგიული ბირთვული იარაღის კლასიფიკაციის პრობლემები

ზურა სამხარაძე¹

რამაზ ჩიჩუა²

<https://doi.org/10.61446/mp.4.2025.9725>

აბსტრაქტი

ნაშრომში ასახულია, რომ ტაქტიკური ბირთვული იარაღის საკითხი (ტბი), რომელიც წარმოადგენს წინამდებარე კვლევის საგანს, ოცდაათ წელზე მეტია ასახულია სამხედრო-პოლიტიკურ და სტრატეგიული ურთიერთობების მოლაპარაკებებში, დიდი სახელმწიფოების და მათი მოკავშირეების განიარაღებაზე. შეგახსენებთ, რომ სტრატეგიული შეტევითი იარაღის შეზღუდვის შესახებ მოლაპარაკებების დასაწყისიდანვე (სმი-1), სსრკ-მ დაისვა საკითხი ევროპასა და აზიაში ამერიკული წინსვლის ბირთვული იარაღის გათვალისწინების შესახებ, რაც მათი სიახლოვის გამო საბჭოთა ტერიტორიის მიმართ, მისთვის სტრატეგიული მიზნებისთვის აშშ-ს ბირთვული იარაღის საფრთხეში თითქმის თანაბარი იყო. შემდეგ, ტაქტიკური ბირთვული იარაღის საკითხები ამა თუ იმ გზით წარმოიშვა არასტრატეგიულ თვითმფრინავებთან დაკავშირებით „სტრატეგიული იარაღის შეზღუდვა 2“-ზე მოლაპარაკებების დროს, საშუალო და მოკლე რადიუსის რაკეტებზე. ისინი 1990-იანი წლების დასაწყისში სსრკ/რუსეთისა და აშშ-ის პარალელური ვალდებულებების ობიექტი გახდნენ ტაქტიკური ბირთვული იარაღის შესამცირებლად. შემდეგ ეს იარაღი „სტრატეგიული იარაღის შეზღუდვა 3“-ის და სტრატეგიული და ტაქტიკური რაკეტაწინააღმდეგო სისტემების დელიმიტაციის დღის წესრიგში დადგა და იყო თანამშრომლობის საგანი ნუნ-ლუგარის პროგრამისა და სხვა პროექტების მეშვეობით. ამავდროულად, ბოლო პერიოდში მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა შეხედულებებმა საერთაშორისო უსაფრთხოების სფეროში ტაქტიკური ბირთვული იარაღის როლისა და ადგილის შესახებ. ცივი ომის დროს სსრკ უყურებდა შეერთებული შტატებისა და მისი მოკავშირეების ამ იარაღს, როგორც მთავარ „დამატებას“ მათი სტრატეგიული ბირთვული ძალებისთვის (სბძ), ხოლო დასავლეთი მათ აღიქვამდა, როგორც ამერიკული ბირთვული გარანტიების „ამძრავის სარტყელს“. მის მოკავშირეებს და აღმოსავლეთის უპირატესობის საპირწონე საერთო დანიშნულების ძალებში (სდძ). მოსკოვი საკუთარ ტაქტიკურ ბირთვულ იარაღს თვლიდა დასავლური მსგავსი იარაღის გამოყენების შეკავების ელემენტად და ოპერაციების თეატრში მისი სტრატეგიული ძალების დამრტყმელი ძალების მნიშვნელოვნად გაზრდის საშუალებას.

საკვანძო სიტყვები: ტაქტიკური ბირთვული იარაღი, სტრატეგიული შეზღუდვები, საერთაშორისო უსაფრთხოება, განიარაღება, აშშ-რუსეთის ურთიერთობები

¹ სსიპ-დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს სამეცნიერო-კვლევით ცენტრის მთავარი მეცნიერი, სამხედრო მეცნიერებათა დოქტორი

² სსიპ-დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის მოწვეული სპეციალისტი, სოციალურ მეცნიერებათა აკადემიური დოქტორი

Problems with the classification of non-strategic nuclear weapons

Zurab Samkharadze³

Ramaz Chichua⁴

Abstract

The article discusses the historical development, functions and modern role of tactical nuclear weapons (TNF) in the field of international security, especially in the military-political relations of great powers and in disarmament negotiations. The issue of tactical nuclear weapons has been actively discussed for more than 30 years, both in the context of strategic and non-strategic levels, where it is an important element in the process of ensuring the balance of power and international stability. The article reviews the stages of the Strategic Arms Limitation Talks (SALT-1, SALT-2, SALT-3) between the USSR and the USA, within which tactical nuclear systems were considered as a subject of both reduction and delimitation. The study highlights the specificity of the Cold War period, when the Soviet Union considered tactical nuclear weapons as an important tool for deterring the use of similar Western systems, while the United States and its allies perceived them as an element of strengthening strategic nuclear guarantees. Since the 1990s, tactical nuclear weapons have become the subject of parallel commitments for the USSR/Russia

and the United States, aimed at reducing tensions in Europe and Asia and maintaining strategic parity.

The article also discusses recent changes in the role of tactical nuclear weapons in the international security system, including the distribution of their functions, the growth of their importance in the operational theater, and cooperation in international programs, such as the Nunn-Lugar projects. The article examines how tactical nuclear weapons operate in the context of operational strategy and security policy, and outlines Moscow's vision of balancing Western nuclear forces and the ability to take appropriate strategic pressure.

The study is based on historical analysis, an assessment of international agreements, and the prospects for the use of tactical nuclear weapons in the context of modern security challenges.

Keywords: tactical nuclear weapons, strategic constraints, international security, disarmament, US-Russian relations

³ Chief Scientist in the Scientific Research Center of LEPL – David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia, Doctor of Military Sciences

⁴ Invited specialist of Bachelor's Program of LEPL-David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia Academic Doctor of Social Sciences

შესავალი

ცივი ომის დასრულების, შინაგან საქმეთა დეპარტამენტის დაშლისა და სსრკ-ს დაშლის შემდეგ ვითარება რადიკალურად შეიცვალა. მოსკოვმა დაკარგა უპირატესობა ზოგადი დანიშნულების ძალებში ნატოს, ჩინეთისა და აშშ-ის შორეული აღმოსავლეთის ალიანსის მიმართ. ახლა რუსეთი უყურებდა თავის ტაქტიკურ ბირთვულ იარაღს, როგორც "ბირთვულ ექვალაიზერს" დასავლეთიდან და ჩინეთიდან სტრატეგიულ ბირთვულ ძალებში მზარდი ჩამორჩენისთვის, ხოლო უახლოეს მომავალში - შეერთებული შტატების სტრატეგიულ ბირთვულ ძალებში. რაც შეეხება შეერთებულ შტატებსა და მის მოკავშირეებს, 90-იანი წლების განმავლობაში ისინი ყველაზე მეტად აწუხებდნენ საბჭოთა ტაქტიკური ბირთვული იარაღის საზღვარგარეთიდან რუსეთში უსაფრთხო გატანის პრობლემას და მათი ტრანსპორტირების, შენახვისა და განკარგვის უსაფრთხოებას. როგორც სწორად აღინიშნა ამ პუბლიკაციაში, ამჟამად არც შეერთებული შტატები და არც რუსეთი, სხვადასხვა მიზეზების გამო, არ არიან დაინტერესებული ტაქტიკურ ბირთვულ იარაღზე მოლაპარაკებებით. მაქსიმუმი, რაც დასავლეთს სურს, არის რუსული ტაქტიკური ბირთვული იარაღის მდგომარეობის მაქსიმალური გამჭვირვალობა და მათი უსაფრთხო შენახვისა და ეტაპობრივი ლიკვიდაციის უზრუნველყოფა. იმავდროულად, როგორც ჩანს, ამ პრობლემის განუსაზღვრელი იგნორირება ორივე მხრიდან ძალიან შორსმჭვრეტელია. უპირველეს ყოვლისა, ტაქტიკური ბირთვული იარაღი წარმოადგენს ბევრად უფრო დიდ საფრთხეს, ვიდრე სტრატეგიული, არასანქცირებული გამოყენების ალბათობის თვალსაზრისით. კრიზისის დროს ჯარებს შორის გაფანტული, ის შეიძლება გამოყენებულ იქნას კონფლიქტის თავიდანვე (თუნდაც ლოკალური) ან მოწინააღმდეგის დარტყმის სამიზნედ ან მტრის წინააღმდეგ საკუთარი დარტყმის მიტანის საშუალებად, დიდი ალბათობით. ბირთვული ომის შემდგომი ესკალაციის შესახებ. ალბათ, ეს არის ზუსტად ის პერსპექტივა, რომელიც გვთავაზობს უახლესი რუსული სტრატეგიული კონ-ცეფციების „საჰაერო კოსმოსური თავდასხმის მოგერიების“ და ერთდროულად „პრობლემების გადაჭრის ორ ლოკალურ ომში“. მეორეც, კიდევ უფრო დიდი საფრთხე უკავშირდება თავდამსხმელების, მათ

შორის ტერორისტების მიერ ბირთვული იარაღის ქურდობის ალბათობას, რადგან ტრანსპორტირებისა და შენახვის პრობემები, საკეტი სისტემები და მრავალი სახის პორტაბელურობა.

TNW მას უფრო დაუცველ და მაცდურ სამიზნედ აქცევს, როგორც ასაფეთქებელ მოწყობილობას ან ბირთვული იარაღის მასალების წყაროს. მესამე, ევროპაში დარჩენილი აშშ-ს ტაქტიკური ბირთვული იარაღი და მათი მნიშვნელოვანი ნაწილი რუსეთის არმიასა და საზღვაო ფლოტთან სამსახურში მატერიალურად აძლიერებს სამხედრო დაპირისპირებას ნატოსა და რუსეთის ფედერაციას შორის, რადგან ისინი აშკარად აპირებენ ერთმანეთის წინააღმდეგ გამოყენებას. ეს სამხედრო-სტრატეგიული და ოპერატიული რეალობა კიდევ უფრო თვალსაჩინო ხდება ნატოს შემდგომი აღმოსავლეთის მიმართულებით გაფართოებისა და რუსეთის მოსალოდნელი „ასიმეტრიული“ პასუხის ფონზე. ამ რეალობის გაუქმება შეუძლებელია პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ რაიმე დეკლარაციებით ან „ფუნდამენტური დოკუმენტებით“, სანამ ტაქტიკური ბირთვული იარაღი არ გახდება რუსეთის ფედერაციასა და შეერთებულ შტატებს შორის განიარაღების პრაქტიკული ზომების საგანი. როგორც რუსეთში, ასევე ნატოში არსებული შეხედულებები ტაქტიკური ბირთვული იარაღის სამხედრო და პოლიტიკური ღირებულების შესახებ დიდ ეჭვს იწვევს, ყოველ შემთხვევაში, რამდენადაც ჩვენ ვსაუბრობთ ევროპის კონტინენტზე. ეს შეხედულებები უდავოდ ცივი ომის ყველაზე თვალშისაცემი ანაქრონიზმია. და მისი უარყოფა იმ საბაბით, რომ ეს იარაღი ნაკლებად სავარაუდოა, რომ ოდესმე რეალურად გამოიყენონ მხარეებმა ერთმანეთის წინააღმდეგ, სისულელე და უპასუხისმგებლობაა. ძნელად გადაჭარბებული იქნება იმის თქმა, რომ რუსეთის ფედერაცია და ნატო დარჩებიან ოპონენტები და არა ნამდვილი პარტნიორები მანამდე, სანამ ტაქტიკური ბირთვული იარაღის პრობლემა არ გადაწყდება ორმხრივად მისაღები საფუძველზე. შესაბამისად, გზა არ იქნება გახსნილი მათი ღრმა პრაქტიკული ურთიერთ-ქმედებისთვის ევროპის კონტინენტზე და მის ფარგლებს გარეთ უსაფრთხოების პრობლემების გადაწყვეტაში, მათ შორის მასობრივი განადგურების იარაღის გავრცელებასთან და საერთაშორისო ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ამავდროულად, აშკარაა და ეს დეტალურად

არის განხილული ამ ნაშრომში, რომ ტაქტიკურ ბირთვულ იარაღთან მიმართებაში ურთიერთგანიაარაღების ზომები არ შეიძლება ბრმად დააკოპიროს სტრატეგიულ ბირთვულ იარაღზე შეთანხმებების გამოცდილება, უპირველეს ყოვლისა, შეთანხმებების საგნის არჩევის თვალსაზრისით. და მათი განხორციელების მონიტორინგი. რაც შეეხება სტრატეგიულ ბირთვულ ძალებს, ჩვენ ვსაუბრობდით იარაღის სისტემების ტიპების შედარებით მცირე რაოდენობაზე და გამშვებებზე, მიწოდების მანქანებზე და შემდგომ ეტაპზე თავად ბირთვულ ქობებზე. ტაქტიკური ბირთვული იარაღის შემთხვევაში, უმთავრესად მოგიწევთ პროდუქციის უზარმაზარ ასორტიმენტთან, ამ იარაღის შესანახ ობიექტებთან და ბირთვული იარაღის შეკრებისა და დემონტაჟის საწარმოების პრექარხნულ საწყობებთანაც კი. წარმოდგენილი კვლევა წარმოადგენს ამ რთული პრობლემების გადაჭრის პირველი მიდგომის მცდელობას, თუმცა ის ძალზე საკამათო და დაუცველია კრიტიკის მიმართ. თუმცა, წარმოდგენილი წინადადებებიც სასარგებლოა, ყოველ შემთხვევაში, როგორც ამოსავალი წერტილი ამ თემაზე სერიოზული და პროფესიული დისკუსიისთვის. ეს კვლევა შეიცავს დეტალურ და ძალიან სასარგებლო ანალიზს ტაქტიკური ბირთვული იარაღის ყველა ასპექტის შესახებ, რომელიც ეფუძნება საშინაო და უცხოური ლიტერატურის ღია ინფორმაციას. ეს საკითხი, რომელიც რუსეთშიც და შეერთებულ შტატებშიც დაფარულია საიდუმლოების ყველაზე სქელი ფარდით, შესაძლოა გამოიწვიოს გაღიზიანება და "აკრძალული" რეფლექსი ზოგიერთ რუს და ამერიკელ ჩინოვნიკებსა და დეპარტამენტებში, რომლებიც მიჩვეულნი არიან თავიანთი პოლიტიკის კეთებას კრიტიკული საჯარო დისკუსიებისგან იზოლირებულად. მიუხედავად ამისა, იგი ლეგიტიმური და აუცილებელი საგანია ღია მონაცემების მეცნიერული შეგროვების, სისტემატიზაციის, შეფასებისა და რეკომენდაციებისთვის, ვინაიდან მას მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს რუსეთის ფედერაციის სამხედრო-პოლიტიკურ ურთიერთობებში შეერთებულ შტატებთან და მის მოკავშირეებთან.

რბოლიდან გადასვლა აშშ-სა და რუსეთის (სსრკ) სტრატეგიული ბირთვული იარაღის შემცირებაზე პოლიტიკოსების, დიპლომატების, სამხედრო ოფიცრებისა და

მეცნიერების ძალისხმევას ორმოც წელზე მეტი ხნის განმავლობაში მოითხოვდა. და, მართალია, არასწორი იქნება იმის თქმა, რომ ეს ამოცანა მთლიანად მოგვარებულია, მიუხედავად ამისა, ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანი პროგრესია მიღწეული. ეს, უპირველეს ყოვლისა, მოიცავს „სტრატეგიული შეტევითი იარაღი“-1 ხელშეკრულებას, რომლის მიხედვითაც მხარეებმა განახორციელეს სტრატეგიული შეტევითი იარაღის მნიშვნელოვანი შემცირება, შემუშავდა და მიღებულ იქნა მათი განხორციელების მონიტორინგის მექანიზმი და შეიქმნა წინაპირობები შემდგომი ნაბიჯებისთვის. არასტრატეგიული ბირთვული იარაღის (NSNW) ან, როგორც მათ უფრო ხშირად უწოდებენ, ტაქტიკური ბირთვული იარაღის (TNW) შემცირებისა და კონტროლის სიტუაცია გარკვეულწილად განსხვავებულია, თუმცა ამ მიზეზით

ამ მიმართულებით მიღწეულია კონკრეტული შედეგები. მათ შორისაა 1987 წლის აშშ-საბჭოთა INF ხელშეკრულება, რომლის მიხედვითაც მხარეები აკონტროლებდნენ საშუალო და მოკლე რადიუსის რაკეტების განადგურებას, რომლებიც განკუთვნილი იყო ბირთვული ქობინების მიწოდებისთვის. არაბირთვული იარაღის შემცირების მიზნით წარმატებული თანამშრომლობის კიდევ ერთი მაგალითია 1991 წლის პრეზიდენტის ინიციატივები. 1991 წლის შემოდგომაზე აშშ-ს პრეზიდენტმა ჯორჯ ბუშმა და სსრკ-ს პრეზიდენტმა მ. გორბაჩოვმა გადაწყვიტა ცალმხრივად გაეყვანა არაბირთვული იარაღი სახმელეთო და საჰაერო ძალების ფორმირებებიდან, ზედაპირული საბრძოლო ხომალდებიდან და წყალქვეშა ნაგებობებიდან და კონცენ-ტრირება მოეხდინა ცენტრალურ საწყობებში. გარდა ამისა, თითოეულმა მხარემ პირობა დადო, რომ გაანადგურა გაყვანილი არასტრატეგიული ბირთვული ქობინების მნიშვნელოვანი ნაწილი სხვადასხვა მიზნებისთვის. 1991 წლის პრეზიდენტის ინიციატივები არ არის სავალდებულო და არ ითვალისწინებს კონტროლის ზომებს მიღებული ვალდებულებების შესრულებაზე. ამ მიზეზით, პერიოდულად იმართება დისკუსიები ბირთვული იარაღის კონტროლის საკითხებში სპეციალიზებულ ექსპერტთა საერთაშორისო საზოგადოებაში, რომლის საგანია NSNW. მასტიმულირებული მრავალი ფაქტორია

ძირითადი ნაწილი

ექსპერტებს შორის, რომლებიც სპეციალიზირებულნი არიან ბირთვული იარაღის კონტროლის საკითხებში, დიდი ხანია მიმდინარეობს აქტიური დებატები კითხვაზე, თუ რას ნიშნავს ტერმინი "ტაქტიკური ბირთვული იარაღი".⁵ ხშირად ხდება მცდელობა განისაზღვროს მსგავსი მნიშვნელობის მქონე ტერმინები – „არასტრატეგიული ბირთვული იარაღი“ და „სუბსტრატეგიული ბირთვული იარაღი“.⁶ ამ დისკუსიის სტიმულირების რამდენიმე ობიექტური მიზეზი არსებობს.⁷

ერთ-ერთი მიზეზი არის ის ფაქტი, რომ მიუხედავად იმისა, რომ ტერმინები "ტაქტიკური" ("ოპერატიულ-ტაქტიკური") და "სტრატეგიული" იარაღი საკმაოდ დიდი ხნის განმავლობაში გამოიყენება ბირთვული იარაღის გამოყენებით სამხედრო ოპერაციების დაგეგმვისას, არ არსებობს აზრთა დაახლოება. ისინი სამხედრო ექსპერტებს შორისაც, იქნება ეს რუსეთში თუ აშშ-ში. აი, მაგალითად, მოცემულია განმარტებები, რომლებიც მოცემულია სხვადასხვა წყაროებში, რომლებიც მომზადებულია რუსეთის ფედერაციის თავდაცვის სამინისტროს ორგანიზაციების მიერ. სტრატეგიული სარაკეტო ძალების მიერ მომზადებულ ერთ-ერთ პუბლიკაციაში⁸ შემოთავაზებულია შემდეგი კლასიფიკაცია:

სტრატეგიული ბირთვული იარაღი - არის ბირთვული იარაღი, რომელიც შექმნილია სტრატეგიული პრობლემების გადასაჭრელად.

ტაქტიკური ბირთვული იარაღი - ბირთვული იარაღი მტრის ტაქტიკურ და ოპერატიულ სიღრმეში სამიზნეებზე დასარტყმელად. ტაქტიკურ ბირთვულ იარაღს მიეკუთვნება სხვადასხვა კლასის სახმელეთო, საავიაციო და გემზე დაფუძნებული სარაკეტო სისტემები 1000 კმ-მდე დიაპაზონით, რომელთა რაკეტებს აქვთ ბირთვული ქობინი; ფრონტის ავიაციის თვითმფრინავები და ვერტმფრენები ბირთვული ბომბებით, ტორპედოს მილებით, რაკეტების გამშვები და საარტილერიო თოფებით,

⁵ ჯონ ტ. კაპელო, გვენდოლინ მ. ჰოლი და სტივენ პ. ლამბერტი, ტაქტიკური ბირთვული იარაღი: მითოლოგიის მსხვერვა, INSS შემთხვევითი ნაშრომი No. 46, USAF ინსტიტუტი ეროვნული უსაფრთხოებისთვის.

⁶ N. Sokov, H. Muller, A. Schaper, Tactical Nuclear Weapons: Options for Control, UNIDIR Research Report, ქენევა, 2000 წ.

⁷ იური ფედოროვი, „სუბსტრატეგიული ბირთვული იარაღი და რუსეთის უსაფრთხოების ინტერესები“, PIR Center Scientific Notes, No16, მოსკოვი, 2001 წ.

⁸ ბირთვული იარაღის მოკლე ტერმინოლოგიური ლექსიკონი, სტრატეგიული სარაკეტო ძალები, მოსკოვი, 1996 წ.

რომლებიც ასროლებენ ბირთვულ საბრძოლო მასალას, ბირთვულ ნაღმებს (სახმელეთო ნაღმები).

ოპერატიულ-ტაქტიკური ბირთვული იარაღი - არის ბირთვული იარაღი, რომელიც შექმნილია ოპერატიულ-ტაქტიკური ამოცანების გადასაჭრელად სამხედრო ოპერაციების თეატრში.

პუბლიკაცია, რომელიც მომზადებულია რუსეთის შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის სამხედრო აკადემიის მიერ, გთავაზობთ შემდეგ განმარტებებს:⁹

ბირთვული სტრატეგიული იარაღი - ბირთვული იარაღი სტრატეგიულ ბირთვულ ძალებთან სამსახურში, რომელიც განკუთვნილია სტრატეგიული შეკავებისთვის და გარკვეულ პირობებში, და ომში სტრატეგიული პრობლემების გადასაჭრელად.

ბირთვული ოპერატიული იარაღი - ბირთვული იარაღი, რომელიც არ შედის სტრატეგიულ ბირთვულ იარაღში, სახმელეთო ჯარების საშუალო და მოკლე რადიუსის რაკეტების ბირთვული საბრძოლო მასალის ნაკრები, საჰაერო ძალები და საზღვაო ძალები, საარტილერიო საბრძოლო მასალა, სახმელეთო ჯარების და საზღვაო ძალების ბირთვული მინიატურული ნაღმები.

ბირთვული ტაქტიკური იარაღი - საშუალო დიაპაზონის ბირთვული იარაღი, რომელიც არ შედის სტრატეგიული ბირთვული ძალების იარაღში, ბირთვული საბრძოლო მასალის ნაკრები, სახმელეთო ჯარების საშუალო და მოკლე რადიუსის რაკეტები, საჰაერო ძალები და საზღვაო ძალები, არტილერია. საბრძოლო მასალა, სახმელეთო ჯარების და საზღვაო ძალების ბირთვული ნაღმები.

როგორც ხედავთ, პირველი განსაზღვრება ყურადღებას ამახვილებს იარაღის დანიშნულებაზე დამოკიდებულებაზე - სტრატეგიული ან ტაქტიკური (ოპერატიულ-ტაქტიკური) პრობლემების გადაჭრაზე. მეორე განმარტებაში იარაღის ტიპი წინა პლანზეა. როგორც ცნობილია, რუსეთის ფედერაციის სტრატეგიული ბირთვული ძალები მოიცავს სტრატეგიული სარაკეტო ძალების სარაკეტო სისტემებს, სტრატეგიული წყალქვეშა ნავების სარაკეტო იარაღს და სტრატეგიული ავიაციის იარაღს.

⁹ სამხედრო ტერმინების ლექსიკონი, (შეადგინა ვ.დ. ზაბოლოტინმა), მოსკოვი, შპს „NIITs COSMO“, 2000 წელი (ლექსიკონი შეიმუშავა რუსეთის ფედერაციის შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის სამხედრო შტაბის ავტორთა ჯგუფის მიერ).

თუმცა, მეორე შემთხვევაში, არ არის გამორიცხული, რომ გარკვეულ პი-რობებში, სტრატეგიულად კლასიფიცირებული იარაღი შეიძლება გამოყენებულ იქნას ოპერატიულ-ტაქტიკური პრობლემების გადასაჭრელად და პირიქით - ტაქტიკურად განსაზღვრული იარაღის გამოყენება სტრატეგიული პრობლემების გადასაჭრელად. რუსი სამხედრო ექსპერტები ასევე გვთავაზობენ კლასიფიკაციის განსხვავებულ მიდგომას: საბრძოლო მოქმედებების პერიოდში დაქვემდებარების დონის მიხედვით - უზენაესი უმაღლესი სარდლობის (SHC) ან სამხედრო ოპერაციების თეატრში შეიარაღებული ძალების მთავარსარდალს. კერძოდ, არსებობს წინადადება განასხვავოს ცალკეული კატეგორიის "ოპერატიულ-სტრატეგიული იარაღი" - იარაღი, რომელიც დაკავშირებულია ოპერატიულ-სტრატეგიულ ბირთვულ იარაღთან (შორი დისტანციური ბომბდამშენები და საზღვაო შორი მანძილის საკრუიზო რაკეტები, რომლებიც განლაგებულია მრავალ დანიშნულების წყალქვეშა ნაგებობებში).¹⁰ სტრატეგიული ბირთვული ძალების მსგავსად, ოპერატიულ-სტრატეგიული ბირთვული იარაღი გამოიყენება, როგორც წესი, უზენაესი მეთაურის გეგმებისა და გადაწყვეტილებების შესაბამისად. ადვილი წარმოსადგენია, რომ რუს და ამერიკელ სამხედროებს შორის ბირთვული იარაღის კლასიფიკაციის შესახებ შეხედულებების განსხვავება ბევრად უფრო ფართო იქნება, რადგან დავალებების კლასები, შეიარაღებული ძალების დარგობრივი სტრუქტურები და ჯარების მეთაურობისა და კონტროლის ბუნება. კონფლიქტის დროს განსხვავდება შეერთებულ შტატებსა და რუსეთის ფედერაციაში. ბირთვული იარაღის კლასიფიკაციის შესახებ განხილვის მეორე მნიშვნელოვანი მიზეზი არის ის, რომ საჭიროა უფრო ზუსტად განისაზღვროს იარაღის სისტემები, რომლებიც შეიძლება იყოს მოლაპარაკების პროცესის საგანი მათი შემცირების მიზნით. ასევე გასათვალისწინებელია შესაძლებლობა, რომ თუნდაც დეფინიციის (ტერმინის) შემუშავებით და ექსპერტების ცნობიერებაში დანერგვით, მოლაპარაკებების დროს მიიღწევა გარკვეული ცალმხრივი უპირატესობები. მესამე მიზეზი განპირობებულია იმით, რომ პრაქტიკაში ძალიან რთულია ობიექტური

¹⁰ და. ლევშინი, ა.გ. ნედელინი, მ.ე. სოსნოვსკი, „ატომური იარაღის გამოყენების შესახებ სამხედრო ოპერაციების დეესკალაციისთვის“, სამხედრო აზროვნება, No3, 1999, გვ. 34-37.

ნიშნების შერჩევა, რათა მკაფიოდ განვასხვავოთ ბირთვული იარაღის სისტემების კლასიფიკაცია სტრატეგიულად და რომელი ტაქტიკურად. როგორც ჩანს, კრიტერიუმი იქნება ბირთვული იარაღის მოსავლიანობა, იმ მოტივით, რომ ტაქტიკურ ბირთვულ იარაღს, როგორც წესი, აქვს დაბალი მოსავლიანობა. თუმცა, იგივე ბირთვულ იარაღს შეიძლება ჰქონდეს განსხვავებული მოსავლიანობა, რაც დამოკიდებულია გამოყენების რეჟიმის პარამეტრზე. მაგალითად, B61-3 საჰაერო ბომბი, რომელიც შექმნილია ტაქტიკური თვითმფრინავების შესაიარაღებლად, შეიძლება გამოყენებულ იქნას ოთხ ვერსიაში - 0.3, 1.5, 60 ან 170 კილოტონიანი გამოშვებით.¹¹ შედარებისთვის, W80 საბრძოლო მასალა, რომელიც აღჭურვილია სტრატეგიული ჰაერით. -გაშვებული საკრუიზო რაკეტები, შეიძლება გამოყენებულ იქნას 5-დან 150 კტ-მდე სიმძლავრის განთავისუფლებით.¹² ანალოგიურად რთულია მიწოდების დიაპაზონის კრიტერიუმად გამოყენება. მაგალითად, ავიაციის შემთხვევაში, დიაპაზონი დამოკიდებული იქნება ბომბდამშენების დატვირთვაზე, გამოყენებული ALCM-ების დიაპაზონზე და ასევე საბრძოლო ფრენის დროს საწვავის შევსების შესაძლებლობაზე. შემთხვევითი არ არის, რომ 1970-იან წლებში SALT II ხელშეკრულების განხილვისას. ინტენსიური დებატები წარმოიშვა საბჭოთა Tu-22M ბომბდამშენის კლასიფიკაციასთან დაკავშირებით. მიწოდების დიაპაზონის მიხედვით კლასიფიკაციის პრობლემა ასევე გართულებულია ისეთი ფაქტორების გავლენით, როგორიცაა ბირთვული იარაღის განლაგების გეოგრაფია. მაგალითად, რუსი სამხედრო ჩინოვნიკები და პოლიტიკოსები ხშირად ასახელებენ შემდეგ არგუმენტს: ნატოს ქვეყნების ტერიტორიაზე განლაგებული აშშ-ს ბირთვული იარაღი, რომელიც განკუთვნილია ტაქტიკური ბომბდამშენების აღჭურვისთვის, რუსეთი სტრატეგიულად მიიჩნევა, რადგან მათი პოტენციური გამოყენების ზონა მოიცავს რუსეთის ტერიტორიის მნიშვნელოვან ნაწილს. ევროპის ტერიტორია. არსებობს კიდევ ერთი გარემოება, რომელიც რეალურად წყვეტს ტაქტიკური ბირთვული იარაღის კლასიფიკაციის შესაძლებლობას მიწოდების მანქანების ტექნიკური

¹¹ „B61 ბომბების ოჯახი“, ატომური მეცნიერთა ბიულეტენი, 2003 წლის იანვარი-თებერვალი, ტ. 59, №1, გვ. 74-76.

¹² "NRDC Nuclear Notebook: U.S. Nuclear Forces", 2003, The Bulletin of Atomic Scientists, მაისი-ივნისი 2003, ტ. 59, №3, გვ. 73-76.

მახასიათებლების საფუძველზე, როგორც ეს იყო სტრატეგიული იარაღის განსაზღვრისას. ბირთვული ქობინების მიწოდების მანქანები, რომლებიც შექმნილია ტაქტიკური პრობლემების გადასაჭრელად, როგორც წესი, არის ორმაგი დანიშნულების სისტემები და, შესაბამისად, შეიძლება აღიჭურვოს როგორც ბირთვული, ისე ჩვეულებრივი ქობინები.¹³ სტრატეგიული იარაღის შეზღუდვისა და შემცირების შესახებ მოლაპარაკებების წინა პრაქტიკა. გვიჩვენებს, რომ ორმაგი დანიშნულების მიწოდების სისტემების კონტროლის ღონისძიებების შემუშავება სავსეა უზარმაზარი და ხშირად გადაულახავი სირთულეებით, ძირითადად, ამერიკული მხარის ნეგატიური დამოკიდებულების გამო ასეთი ზომების მიმართ. შეიძლება კიდევ ერთი მიზეზის დასახელება, რომელიც ართულებს განსახილველი იარაღის კლასიფიკაციას. ობიექტურად, რუსეთსა და შეერთებულ შტატებში ტაქტიკური ბირთვული იარაღის არსენალებში არის ასიმეტრია. რუსული არსენალის მნიშვნელოვანი ნაწილი, როგორც ადრე, შედგება ბირთვული იარაღისგან, რომელიც განკუთვნილია იარაღის აღჭურვისთვის შედარებით მოკლე დიაპაზონით (სახმელეთო ჯარების სარაკეტო იარაღი, ტორპედოები, ხომალდსაწინააღმდეგო საკრუიზო რაკეტები, რაკეტ-საწინააღმდეგო თავდაცვის რაკეტები) და, შესაბამისად, განკუთვნილია საბრძოლველად. სამხედრო ოპერაციების თეატრში. აშშ-ს არსენალში რჩება მხოლოდ გრძელვადიანი ბირთვული „შორი მანძილის ფრთოსანი რაკეტები“ და ბომბები, რომლებიც განკუთვნილია 1000 კმ-ზე მეტი რადიუსის ტაქტიკური თვითმფრინავების აღჭურვისთვის. ასევე არის ასიმეტრია რაოდენობრივი თვალსაზრისით. სხვადასხვა შეფასებით, რუსული ტაქტიკური იარაღის არსენალი შეფასებულია 3000-4000 ერთეულზე, ხოლო ამერიკული დაახლოებით 2000 ერთეულზე (სარეზერვო არსენალის ჩათვლით). ვინაიდან ეს ნაშრომი ეძღვნება არასტრატეგიულ ბირთვულ იარაღზე კონტროლის პერსპექტივების შესწავლას, ჩვენ განვიხილავთ კლასიფიკაციის შესაძლებლობას ბირთვული იარაღის კონტროლით დაფარულ იარაღთან დაკავშირებით. მაგალითად, ადრე დადებული ხელშეკრულებები სსრკ-სა (რუსეთი) და შეერთებულ შტატებს შორის ბირთვული იარაღის შეზღუდვის, შემცირებისა და

¹³ ალექსანდრე შიროკორადი, „პატარა ბომბი პატარა ომისთვის“, Independent Military Review, 6 მარტი, 1998, გვ. 6.

აღმოფხვრის შესახებ ძირითადად ეხებოდა მიწოდების მანქანებს. ამ შეთანხმებების კონტროლის ობიექტებს წარმოადგენდა მიწოდების მანქანები, ხოლო თავად ბირთვული იარაღი პრაქტიკულად უკონტროლო რჩებოდა. მოდით ხაზგასმით აღვნიშნოთ განსხვავება ტერმინებში "ბირთვული იარაღი" და "ბირთვული იარაღი": ცნება "ბირთვული იარაღი" მოიცავს როგორც ბირთვული იარაღის მიწოდების საშუალებას, ასევე თავად ბირთვულ იარაღს. ამავე დროს, "ბირთვული იარაღის" კონცეფცია მოიცავს მხოლოდ ბირთვულ იარაღს. მაგალითად, „სამხედრო ენციკლოპედიურ ლექსიკონში“ მოცემულია შემდეგი განმარტებები:

შეიარაღება არის იარაღებისა და ტექნიკური საშუალებების ერთობლიობა, რომელიც უზრუნველყოფს მათ გამოყენებას¹⁴

იარაღი არის იარაღი მტრის განადგურების საშუალება შეიარაღებულ ბრძოლაში.¹⁵

სამართლიანობისთვის, უნდა აღვნიშნოთ. რომ ხაზგასმული განსხვავება ყოველთვის არ შეინიშნება სამხედროების მიერ გამოყენებულ ტერმინოლოგიაში. ხშირად სამხედრო ლიტერატურაში ტერმინი „იარაღი“ ასევე მოიცავს მიწოდების მანქანებს.¹⁶ შემდგომ ამ ნაშრომში გამოყენებული იქნება შემდეგი ტერმინოლოგია:

სტრატეგიული ბირთვული იარაღი - შეერთებული შტატებისა და რუსეთის ფედერაციის იარაღი, ექვემდებარება START I ხელშეკრულების შეზღუდვებს. მათ შორის ბირთვული საბრძოლო მასალის ჩათვლით, რომელიც განკუთვნილია ამ იარაღის აღჭურვისთვის

არასტრატეგიული ბირთვული იარაღი - შეერთებული შტატებისა და რუსეთის ფედერაციის ბირთვული იარაღი, რომელიც არ არის სტრატეგიული

სტრატეგიული ბირთვული იარაღი - ბირთვული იარაღი, რომელიც განკუთვნილია სტრატეგიული ბირთვული იარაღის აღჭურვისთვის

¹⁴ სამხედრო ენციკლოპედიური ლექსიკონი, ტ.1., რედ. A.P. გორკინა, V.A. Zolotareva, V.M. კარევა და სხვები, - მ.: დიდი რუსული ენციკლოპედია, "RIPOL CLASSIC", 2001, გვ. 355.

¹⁵ იქ. გვ. 240.

¹⁶ ბირთვული იარაღის მოკლე ტერმინოლოგიური ლექსიკონი (სტრატეგიული სარაკეტო ძალები, მოსკოვი, 1996.

არასტრატეგიული ბირთვული იარაღი (NSNW) - ბირთვული იარაღი, რომელიც განკუთვნილია არასტრატეგიული ბირთვული იარაღის აღჭურვისთვის, აქ შემთხვევით არჩეული კრიტერიუმია START I ხელშეკრულება.

ერთის მხრივ, შეიცავს მის შეზღუდვებს დაქვემდებარებული იარაღის დეტალურ კლასიფიკაციას, მეორე მხრივ, აგრძელებს მოქმედებას მინიმუმ 2009 წლამდე და შესაძლებელია მისი მოქმედების გახანგრძლივება. SNP შეთანხმება, სამწუხაროდ, არ შეიძლება შეასრულოს მსგავსი როლი, რადგან მისი პირობები ბუნდოვანია და ღიაა სხვადასხვა ინტერპრეტაციისთვის. მაგალითად, START ხელშეკრულება ზღუდავს „სტრატეგიულ ბირთვულ ქობებს“, მაგრამ ეს კონცეფცია არ არის განსაზღვრული ხელშეკრულებით. START I-ის ხელშეკრულების სულისა და ასოს მიხედვით, „ქობინი“ ნიშნავს „დათვლის ერთეულს, რომელიც გამოიყენება განლაგებული ICBM-ებისთვის, განლაგებული SLBM-ებისთვის და განლაგებული მძიმე ბომბდამშენებისთვის 6000 ქუდისა და მასთან დაკავშირებული ქვედონეების დასათვლელად.“ თუმცა, START ხელშეკრულება არ აკონკრეტებს იარაღს, რომელიც მოიცავს „სტრატეგიულ ბირთვულ ქობინებს“, როგორც ეს კეთდება START I-ში. START-ის ინტერპრეტაციისას, რუსული მხარე იცავს ტრადიციულ მიდგომას „სტრატეგიული ბირთვული ქობინების“ დათვლისადმი, რომელიც გათვალისწინებულია START I ხელშეკრულებაში, ხოლო ამერიკული მხარე მიიჩნევს, რომ ეს ტერმინი უნდა ნიშნავდეს მხოლოდ ოპერატიულად განლაგებულ ბირთვულ იარაღს, რომელიც განკუთვნილია სტრატეგიული იარაღის აღჭურვისთვის.¹⁷ ეს ნამუშევარი გამოიყენებს სხვა კონცეფციას აშშ-ს ბირთვულ იარაღთან დაკავშირებით - სუბსტრატეგიული ბირთვული იარაღი. ტერმინი ნატოს დოკუმენტებში გამოიყენება 1989 წლიდან შუალედური და მოკლე დისტანციის ბირთვული იარაღის აღსანიშნავად და ახლა გამოიყენება ძირითადად ნატოს ორმაგი დანიშნულების თვითმფრინავის იარაღზე და მცირე რაოდენობის სუბსტრატეგიულ სარაკეტო ქობებზე აშშ-სა და დიდი ბრიტანეთის წყალქვეშა ნავებზე.

¹⁷ ანატოლი დიაკოვი, ტიმურ კადიშევი, ევგენი მიასნიკოვი, პაველ პოდვიგი, „რატეფიკაციის უარყოფა არ შეიძლება. რა უნდა გააკეთოს რუსეთისა და შეერთებული შტატების სტრატეგიული შეტევითი პოტენციალის შესახებ ხელშეკრულებასთან?“, Independent Military Review, 2002 წლის 20 სექტემბერი. .

დასკვნა

ამგვარად არასტრატეგიული ბირთვული იარაღი ერთ-ერთ ყველაზე რთულად კლასიფიცირებად კატეგორიად რჩება თანამედროვე სამხედრო მეცნიერებაში. მრავალწახნაგოვანი ტექნოლოგიური, დოქტრინული, პოლიტიკური და იურიდიული ფაქტორები ხელს უშლის მის ერთიანი და მკაფიო განსაზღვრების ჩამოყალიბებას. არსებული პრობლემები მნიშვნელოვნად აზიანებს როგორც რეგიონულ სტაბილურობას, ისე გლობალურ სტრატეგიულ ბალანსს.

მომავალი კვლევებისთვის აუცილებელია:

1. მრავალმხრივი სახელმწიფოთაშორისი პლატფორმის ჩამოყალიბება NSNW-ის კლასიფიკაციის სტანდარტების განსაზღვრაზე;
2. ტექნოლოგიური პროგრესის გათვალისწინებით ჰიბრიდული კლასიფიკაციის მოდელის შექმნა;
3. NSNW-ის კონტროლის სპეციალური საერთაშორისო ხელშეკრულების წინაპირობების დამუშავება;
4. სამხედრო მეცნიერებაში ახალი მეთოდოლოგიების შემუშავება, რომლებიც რეალისტურად ასახავს იარაღის როლს სამარ გეგმებში.

ბიბლიოგრაფია

- Acton, J. Silver Bullet? Asking the Right Questions About Conventional Prompt Global Strike. Carnegie Endowment for International Peace. (2013).
- Brodie, B. War and Politics. Macmillan Publishing, New York. (1983).
- Cochran, T. & Norris, R. The Role of Non-Strategic Nuclear Weapons in the 21st Century. Federation of American Scientists. (2019).
- Hans Kristensen & Matt Korda of World Nuclear Forces. Federation of American Scientists (FAS). (2023). Status National Research Council U.S. Nuclear Weapons Policy: Challenges and Choices. National Academies Press. (2014).
- NATO Deterrence and Defence Posture Review. North Atlantic Treaty Organization Official Publications. (2022).
- Oliker, O. Russia's Nuclear Doctrine: What We Know, What We Don't, and What That Means. Center for Strategic and International Studies (CSIS). (2018).
- Payne, K. Strategy, Evolution, and War: From Non-Strategic to Hybrid Nuclear Deterrence. Routledge. (2020).
- Podvig, P. Non-Strategic Nuclear Weapons in Europe: Prospects for Arms Control. United Nations Institute for Disarmament Research (UNIDIR). (2021).
- Rubin, U. The Missile Threat in the Era of Precision Strike and Hypersonics. Institute for National Security Studies (INSS). (2019).
- U.S. Department of Defense Nuclear Posture Review. Office of the Secretary of Defense. (2022).
- Yost, D. NATO and Nuclear Deterrence in the 21st Century. Journal of Strategic Studies, 41(1-2), 1-30. (2018).